

*Çteniya pamati E.F. Çispiyakova: materialı nauçnoy konferentsii Novokuznetskogo gosudarstvennogo pedagogičeskogo instituta 8 fevrala 2000g., NGPI, 2t., Novokuznetsk, 2000.*

Elimizdeki iki ciltlik bu yapıt ünlü Şor dil bilimcisi Elektron Födoroviç Çispiyakov'un hatırasına ve onun şerefine kaleme alınmış olup, güncel dil bilimi ve sosyal konuları incelemektedir.

Birinci cilt Şor dili, kültürü, tarihi, Şor halkının aydınlatılması ve komşu bölgelerde yaşayan halklar hakkında bilgi vermektedir. Kitap böylece Şorların o dönemdeki yaşantısını, durumunu günümüze yansıtarak gözler önüne sermektedir. Aynı zamanda Çispiyakov'un özgeçmişini anlatan birinci ciltte, ünlü dil bilimcinin eserleri ve araştırmalarının bir listesi de yer almaktadır.

Birinci ciltte anlatıldığına göre, Şor dili birçok nedenle yaklaşık yüz yıllık bir süreç içerisinde yazılı eser bile oluşturamayan birkaç dönem yaşadı. Bu dili konuşan halk yok olma sınırındaydı, hâliyle bu dil de yok olma sınırına gelmişti. 1942 yılında son Şor basılı yayın organı olan *Kızıl Gün* gazetesi de kapandı. Okullarda Şor dilinde öğrenim görmek mümkün değildi. SSCB hükûmeti bu yasağa bahane olarak "ekonomik açıdan verimsiz bir uygulama olduğu" görüşünü ileri sürüyor ve bu yönde açıklamalar yapıyordu.

Ünlü Şor dil bilimcisi Elektron Födoroviç Çispiyakov olmasaydı, Şor dili ve bu dili konuşan halk kültürel açıdan hangi zorlukları çekecekti bilinmez. Kuşkusuz, Çispiyakov'un babasının doğu dillerine olan ilgisini genç yaşlarda kendi alanına taşımaması bu dilin yaşamasını sağladı.

Çispiyakov dil öğrenme konusunda çok yetenekli olduğu için bu alanda araştırmaya can atıyordu. Dil biliminden uzak olan insanlar bile onun heyecanı ve fikirleriyle coşabiliyorlardı.

Bütün hayatı boyunca Çispiyakov, Şor dilinin kelime hazinesini derleyerek, inceliyor ve sistematik hâle getiriyordu. Durmaksızın Şor kültürü hakkında çalışmalar yapıyordu.

Sonuç olarak Çispiyakov oldukça zengin bir arşivi miras olarak bıraktı. Onun ve öğrencilerinin çabaları sayesinde Şor Dili ve Edebiyatı bölümü açıldı, okullarda Şor çocuklarına ve ilgilenenlere Şorca okutulmaya başladı. Şimdi bu dilin ve kültürün incelemesine öğrenciler tarafından devam edilmektedir.

Kuşkusuz geride bırakılan süreç içerisinde ve günümüzde bu alanda önemli gelişmeler kat edildi:

Bu kapsamda, Şor dili okutma programı geliştirildi ("Uçebnometodiçeskiy kompleks po şorskomu yazıku" (21-28ss)), Hakas Devlet Üniversitesinde Şor Dili

Bilimsel Merkezi açıldı. (“İSAT - obrazovatelny nauçnyy tsentr na baze Hakasskogo gosudarstvennogo universiteta im. N.F. Katanova” (30-31 ss.)); Bu merkezde bölge halkına Şor dili ve kültürünü tanıtmak amacıyla bir Danışma Programı hazırlanırken, bu alanda daha geniş çalışmalara da devam ediliyor.

Birinci ciltteki bazı eserler Şor halkının sanatını tanıtıyor. Örneğin, kitapta yer olan “Ornament na bitovoy utvari şortsev (po materialam muzeynih koleksiy)” (38-39 ss.) adlı makalede Şor bezeklemesi (el sanatları, bezeme, süsleme sanatı) inceleniyor. Buna göre Şor hayat tarzı uzak Tayga ormanlarında eskisi gibi duruyor ve bu da Şor hayat tarzının çok yavaş değişime uğradığı sonucunu doğuruyor.

“Komponentı şorskogo etnosa” (33-37 ss.), “Drevo obretayu, koyego ya vetka...” (k voprosu o stanovlenii rodoslovnogo soznaniya)” (52-54 ss.) adındaki makaleler ise çok ilgi çekici olayları değerlendiriyor. Makaleye göre kültürün normal düzeyin altına düştüğü dönemlerde her millet hayatında çok önem taşıyan soy bilinci de kayboluyor. Üstelik soylar arasında rekabet artıyor, birleşme süreci uzun zaman alıyor ve hâlâ devam ediyor.

Kitaptaki etnografya ve etimoloji üzerine yazılan makaleler de büyük ilgi çekiyor. Bunlardan, (“Leksiko - semantiçeskiye gruppi etnografizmov v şorskom yazıke”, 72 s.) adlı makale Şor dilinde rastlanan etnografya terimlerini inceliyor. (“K etimologii nazvaniy nekotorih şorskih rodov”, 75-97 ss.) adını taşıyan makalede ise Çispiyakov “Hatırınız kalmayın ama iyi hazırlanmış dil bilimciler halkın tarihsel gelişim sürecini etnografyacılar daha iyi inceleyebilecek düzeydedir” diyor.

Şor dil bilimcisi Elektron Födoroviç Çispiyakov’un anısı ve onuruna kaleme alınan yapıtın ikinci cildindeki sunular ise dil bilimi üzerine yazılardan oluşuyor ancak gramer ve metin diline ağırlık veriyor.

Makalelerde daha çok Hakasça, Tuvince ve Altayca gibi aynı kökten olan diller inceleniyor: “Faringalizatsiya russkih zaimstvovaniy v tuvinskom yazıke (na materiale Kaa-Hemskogo govora)” (20-22 ss.); “Distributsiya şumnih peredneyazıchnıh soglasnıh (na materiale tubinskogo dialekta altayskogo yazıka)” (23-26 ss.); “Bikononsonantniye soçetaniya v hakasskom yazıke (govor sela Nijnaya Töya)” (27-29 ss.).

İkinci ciltte yine Şor dil bilgisi üzerine birkaç makale de bulunuyor: “Zametka o forme na -kalak v şorskom yazıke” (56-60 ss.); “Klassifikatsiya form pobujdeniya v şorskom yazıke” (67-70 ss.) vb.

İki ciltten oluşan eserde ayrıca Şor dil bilimine dair yapıtların listesi de yer alıyor.

V. M. Telakova. *İssledovatel'skaya i prosvetitel'skaya deyatelnost E. F. Çispiyakova. (K 70-letiyu so dna rojdeniya uçönogo)*. Çispiyakov'un araştırma ve aydınlatma işi.

T.V. Galkina. E. F. Çispiyakov kak predstavitel tomskoy lingvistiçeskoy şkoli A. P. Dulzona. Çispiyakov - Tomsk dil bilimi okulunun temsilcisidir.

Yesipova A.V. İz istorii izuçeniya rodnogo yazıka detmi şorskoy natsionalnosti. Şor çocuklarına ana dilini öğretmesi.

Kurpeşko N. N. Uçebno - metodiçeskiy kompleks po şorskomu yazıku. Şor dilinin okutma programı.

Şatilova T. A. Formı raboti v sfere duhovnogo vospitaniya şkolnikov. Okul öğrencileri manevî eğitim şekilleri.

Ulturgaşeva O.G. İSAT- obrazovatelny nauçnyy tseñtr na baze Hakasskogo gosudarstvennogo universiteta im. N. F. Katanova. Hakas Devlet Üniversitesinin araştırma ve eğitim merkezi.

Kızıngaşeva R. G. Mesto urokov trudovogo obuçeniya v uçebnih planah obşobrazovatelnih uçrejdeniy Respubliki Hakassiya. Hakas Cumhuriyeti okullarında verilen emekle terbiye dersleri.

Kimeyev V.M. Komponentı şorskogo etnosa. Şort etnik unsurları.

Kimeyeva T.İ. Ornament na bitovoy utvari şortsev (po materialam muziyenih koleksiy). Şor ev eşyaları bezeklemesi (müze dermelerine göre).

Kuznetsov N. A. "Dinlin" i "Tele". "Dinlin" ve "Tele".

Butanayev V.Y., Butanayeva İ. İ. Hakasskoye skazaniye o knaze Silig- oole i yego pohodah na Kuznetskiy ostrog. Han Silig-ool ve seferleri hakkında bir Hakas destanı.

Arbaçakova L. N. Vzaimodeystviye raznih janrov folkloru v şorskikh geroiçeskih skazaniyah. Şor kahramanlık destanlarında değişik folklor usullerinin etkilemesi.

Çaykovskaya Y. N. "Drevo obretayu, koyego ya vetka..." (k voprosu o stanovlenii rodoslovnogo soznaniya). "Ben dalım, ağacımı arıyorum..." (Soy bilinci konusu üzerine).

Kostoçakov G.V. K etimologii komponenta UZUT (UZÜT) v şorskom etnonime Uzut-Şor (Uzüť-Şor). Şor Uzut-Şor (Uzüť-Şor) etnonimin UZUT (UZÜT) unsurunun etimolojisi üzerine.

Kostoçakov G.V. Kult gor i yego vliyaniye na slovoobrazovaniye türkskogo yazıka (slovo "tag" i yego fonetiko-smusloviye modifiktsii). Dağ tapması ve onun Türk dili kelime türetmesini etkilemesi ("tağ" kelimesi ve onun fonetik ve anlam değişimleri).

Yerlenbayeva N.V. Leksiko-semantiçeskaya gruppa "detali ustroystva voyloçnoy yurtı" v koş-agaçskom govore. Keçe çadırı parçaları anlamına gelen kelime grubu.

Oşkaçakov N. N. *Leksiko-semantiçeskiye gruppi etnografizmov v şorskom yazıke*. Şor dilindeki etnografya terimleri grupları.

Çispiyakova F. G. *Tematiçeskiye gruppi leksiki kondomskogo dialekta*. Kondom lehçesinin kelime hazinesi grupları.

Çispiyakov E. F. *K etimologii nazvaniy nekotorih şorskih rodov*. Bazı Şor soy adlarının etimolojisi üzerine.

Nevskaya İ. A. *Elektronny korpus drevnetürkskih tekstov doislamskogo peri-oda v "obuvnoy korobke" (Shoebbox)*. İslâm önceki Eski Türkçe metinlerinin elektronik bölümü (Shoebbox).

Jurakovskaya N.V. *Obraşçeniye kak znak etiketa*. Muamele etiket simgesidir.

Çupatova L. S. *Yazık i stil rasskaza Artura Gordona "Marskoy dyavol" (Arthur Gordon "The Sea Devil")*. Artur Gordon'un "Deniz Şeytani" hikâyesinin dili ve tarzı.

Petuhova L. P. *Semantika suşçestvi telnih so znaçeniyem priznaka*. Belirtili cümlelerin anlamı.

Selütina İ. Y. *Sistemi soglasnih v türkskih yazıkah Yujnoy Sibiri*. Güney Sibirya Türk dillerinin ünsüz sistemi.

Dambıra İ. D. *Faringalizatsiya russkih zaimstvovaniy v tuvinskom yazıke (na materiale Kaa-Hemskogo govora)*. Rusça alıntılarının Tuvin dilinde ses değişmesi (Kaa-Hem Lehçesi).

Sarbaşeva S.B. *Distributsiya şumnih peredneyaziçnih soglasnih (na materiale tubinskogo dialekta altayskogo yazıka)*. Ön ünsüzlerin dağılımı (Altay Dilin Tubin Lehçesi).

Haldoyanidi A.K. *Poradok slov i udareniy v russkom yazıke (na primere protogo predlojeniya)*. Rusçada kelime sırası ve vurgu kuralları (örnek olarak basit cümle) alınmıştır.

Nasilov D. M. *Zametka o forme na -kalak v şorskom yazıke*. Şor dilinde -kalak kalıbı.

Şentsova İ. V. Demakova Y.N. *İspolzovaniye form vremeni v şorskom folklor-nom tekste*. Şor folklor metninde zaman kullanılışı.

Şentsova İ.V. *Linguistica Şorica (Bibliografiya po şorskomu yazıkoznaniyu)*. Şor dil bilimi bibliyografisi.

Şor Türkleri üzerine değerli çalışmaları bulunan Elektron Födoroviç Çispiyakov'u bu vesile ile saygıyla anıyoruz.

**VOLHA RAHMANÇIK**